

İslâm'ın Gülüryüzü

Eva de Vitray-Meyerovitch

(çev. Cemal Aydın), Şule Yayınları, İstanbul 1998, 167 sayfa.

Akıl ile gönlün birleşiminin bir insanı nerelere götürebileceğini bu tecrübeyi yaşayan bir kişinin dilinden anlatan bir kitap *İslâm'ın Gülüryüzü*. Kitabın yazarı Eva de Vitray-Meyerovitch 1954 yılında Müslüman olan ve Temmuz 1999'da vefat eden bir Fransız hanım. Meyerovitch'in birçok özelliğı var. Bunlardan en önemli gözükene onun bir ilim ehli olması. Belki de Yahudi iken Müslüman olan Amerikalı Meryem Cemile'den sonra yeni dinlerine ilimle katkıda bulunmaya çalışan en önemli hanım mühtedilerden birisi. İslâm'ı Muhammed İkbâl ve Mevlana Celaeddin Rûmî vasıtasıyla tanımış. Onlardan çok etkilenmiş ve belki de bu sebeple onların hemen bütün eserlerini Fransızca'ya çevirmiş. Meyerovitch profesörlük unvanını almış bir akademisyen. İlim hayatını da Paris'te bulunan CNRS kısaltmasıyla tanınan Centre National des Recherches Scientifiques'te (Bilimsel Araştırmalar Millî Merkezi) geçirmiş. Mesnevî'yi çevirmek için on yıl çalışmış. Fransızca'ya çevirdiğı bu eserler ve Fransa'da Mevlana üzerine verdiğı konferanslar sayesinde birçok kişinin de Müslüman olmasına katkıda bulunmuş.

İslâm'ın Gülüryüzü ismiyle Türkçe'ye tercüme edilen Meyerovitch'in bu kitabının Fransızca orijinal baskısı Albin Michel yayınları arasında 1995 yılında yayımlanmış. Kitabın böyle sıra dışı bir başlık taşımasının anlamı var. Yayın tarihi bu konuda bir ipucu vermekte. 1990'lı yılların başlarında Batı ile İslâm'ı veya en azından İslâm dünyasının bir kısmını karşı karşıya getiren iki önemli olay yaşandı. Bunlardan birincisi Selman Rüştü hadisesi, diğeri ise Körfez Savaşı idi. Bu iki olay Batı'da zaten İran Devrimi'nden bu yana iyice menfi hale gelen İslâm imajını daha da kötüleştirdi. *İslâm'ın Gülüryüzü* başlığı işte bu imajın gerçek olmadığını ispatlamaya çalışan bir görev üstleniyor. Aslında kitabın orijinal ismi *İslâm'ın Diğeri Yüzü* şeklinde bir Türkçe ifadeye sahip. Ama bu isim de neticede aynı anlamı yansıtıyor. Batılılara "İslâm'ı hep menfi açıdan gördünüz. Onu bir de bu diğeri yüzünden görünüz!" çağrısında bulunuyor.

İslâm'ın Gülüryüzü aslında bir söyleşi kitabı. Rachel ve Jean-Pierre Cartier isimli çiftin Meyerovitch ile yaptıkları bir söyleşi bu. Dolayısıyla kitaba verilen isim onların eseri. Onlar da *İslâm'ın Gülüryüzü* ifadesinin nerede durduğunu fazlasıyla hissetmişler. Kendileri Hıristiyan olan bu insanlar Batı'daki İslâm imajının gerçeğı yansıtmadığının bilincindedir. Bu bilinçlerini yazıya dönüştürdükleri, İslâm'ın yararlanılması gereken bazı değerler taşıdığı imajını kitaplara taşıdıkları zaman yakın dostlarından dahi şu sözlerle tepki görmüşler: "Hakikaten siz çok safsınız. Son iki kitabınızda İslâm'ı hoşgörü dini ve katıksız süfi dini gibi takdim eden insanları konuşturdunuz. Açın gözünüzü artık. Gerçek İslâm, sizin görmek istemediğiniz İslâm, mollaların veya Saddam Hüseyinler'in İslâm'ıdır. Kin dinidir, kutsal savaş dinidir o..." Rachel ve Jean-Pierre Cartier çifti Meyerovitch'le sohbetlerinin mahiyetini anlattıkları önsözlerinde *İslâm'ın Gülüryüzü*'nün bu imajın kırılmasına yardımcı olacağını belirtmekte:

“Hıristiyan olan ve kendi geleneğimizden memnun bulunan bizler için, bu fevkalade hanımefendinin yanında, sevdiğimiz bu İslâm’la, sûfilerin İslâm’ı, şefkat ve merhametin İslâm’ı ile karşılaşmak bir saadet oldu.”

İslâm’ın Güleryüzü’ nün iki temel anlatısı var. XII bölümden oluşan kitabı bu iki temelde mütalaa etmek mümkün. Bunlardan ilkinde Meyerovitch’in İslâm’a giden yoldaki serüvenini, ikincisinde ise onun İkbâl ve özellikle Mevlana sevgisini, tasavvuf anlatılarını bulmak mümkün.

Meyerovitch, Katolik geleneğine sıkı sıkıya bağlı aristokrat bir ailenin rahibelerinin elinde büyüyen bir çocuğu. Belki bu sebepten çocukluk ve gençlik yıllarında dogmatizmden ve onun getirdiği otoriter tutumdan hiç hoşlanmamış. On sekiz yaşında felsefe okumaya başlayınca bir din tecrübesi yaşamayı istemiş. Katolik mezhebinin dogmalarını bu tecrübeyi yaşamaya engel gördüğü için bunları tamamiyle reddetmiş, bu dogmalara inanmayı ve bunlarla yaşamayı “içinde aşk ve sevginin bulunmadığı bir cinsel ilişkiye” benzetiyor (s. 14). Hıristiyanlığı terk eden insanların birçoğu gibi Meyerovitch’in de bu sorgulama döneminde gündeme aldığı en önemli nokta Kilise’nin Tanrı adına yetki kullanması. “Hangi hakla?” diyor Meyerovitch “Kilise 1943 yılında Hz. Meryem’in göğes kaldırıldığı dogmasını ilan edebiliyordu?” Bu sorgulamanın ardından Kilise’nin değer hükümleri vermeye hakkı olduğu, fakat vakıalar üzerine karar verme yetkisinin olmadığı gibi belki her dinin kurumları için geçerli olabilecek önemli bir tespitte bulunuyor. Kilise’nin bu yetkisini bugün bile yanlış kullandığını yine bir anekdotla anlatıyor: “Geçenlerde büyük bir ilâhiyatçı (rahip) ile sohbet fırsatı buldum... Bir soruma şu karşılığı verdiğini duyunca hayretten dondum kaldım: ‘İyi de, bugün ârafa, cehenneme veya ilk günaha gerçek anlamda kim inanıyor ki? Bence bunlar, insan tabiatının boşluklarını izah etmek için ilâhiyatçıların ortaya attıkları uydurmalarıdır.’ Kendi Kilisesi tarafından hiç tenkit edilmeyen bu parlak adam karşısında, yine de şöyle düşünmekten kendimi alamadım: ‘Bu rahip, bütün bunları boşaltırsa geriye ne kalır ki? Demek ki o, kendisini rahatsız eden her şeyi silkeleyip zihninden atıyor.’ Ben ise beni huzursuz eden şeylerden kendimi çekip alamazdım.”

Meyerovitch’in belirttiği bu nokta bugün Batı dünyasında din adamlarının modern dünyanın istekleri karşısında dinin kurallarını bir “kaybedenler psikolojisi” ve “evrimsel rasyonalist” mantığıyla yorumlama yoluna gitmelerine neden olmaktadır. Artık Batılı bir din adamı Kitab-ı Mukaddes’te var olan domuz eti yasağını domuz etinin Ortadoğu’ya yönelik tarihsel bir yasak olduğunu, soğutma yöntemlerine sahip olunmayan o tarihte Ortadoğu’nun kavurucu sıcaklığında domuz etinin çok çabuk bozulacağını, dolayısıyla da insan sağlığına zarar vereceğini, yasağın sebebinin bu olması gerektiğini son derece rahat bir şekilde söyleyebilir hale gelmiştir. Batı’nın yaşadığı bu tecrübeden hareketle bugün modernleşme karşısında İslâm’ı bekleyen en büyük tehlikenin bu olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir.

İslâm’a girenlerin birçoğunun ortak bir özellikleri var: Önce Hinduizm ve Budizm gibi dinleri denemek. Meyerovitch’in İslâm serüveninde de böyle bir deneme söz konusu. “Bu denemeler neden başarısız oldu?” sorusuna onun cevabı hazır: “Ben

'mutlak'ın susuzluğunu çekiyordum." (s. 31). Meyerovitch'in İslâm'la karşılaşması Müslüman bir arkadaşının hediye ettiği İkbâl'in *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden İnşası* isimli kitabı ile olmuş. Kendi tabiriyle bu kitap İslâm'ı keşfetmesini sağlamış. Aradan fazla vakit geçmeden de Müslüman olmuş. Kitabın bu satırlarını okuyunca "Bir kitap bir insanın hayatını, üstelik din gibi bir konuda, nasıl böylesine hızlı bir şekilde değiştirebilir?" sorusu akla geliyor. Meyerovitch bu soruya hazırlıklı: "Bu kitabın bir anda benim bütün sorularına cevap verdiği hissine kapıldım... Evrenselliği buldum... Vahyin ancak bir tane olabileceği, iki kere ikinin her yerde dört ettiği ve ister Aztekler'in harfleriyle yazılmış olsun, ister Çince, isterse Arapça, bütün bu rakamların her zaman tek ve aynı hakikati ifade ettikleri düşüncesine rastladım o kitapta. Evet, tek bir hakikat. Zaten Kur'an da başka bir şey demiyor ki... Bir karşılaşmanın veya bir kitabın hayatınızı alt üst edebilmesi için önceden hazır olmak gerekir... Müslüman olmuşum. Hem de hiçbir şeyi inkâr etmeden. Ne Tevrat'ı inkâr ediyordum ne de İncil'i. Sadece beni her zaman rahatsız etmiş olan hususları, konsüllerin kararlarını, Allah'ın şu veya bu gibi olduğuna karar vermek için Roma'da toplanmış o beylerin dogmalarını bir tarafa bırakıyordum." (s. 32-33).

Meyerovitch Müslüman olduktan sonra İslâm'ı en iyi şekilde öğrenmeye çalışır. Bu öğrenmeyi hızlandıran süreçlerden en önemlisi de onun 1969-1973 yıllarında Ezher Üniversitesi'nde profesör olarak görev yapması, daha sonra da Libya, Kuveyt ve Suudi Arabistan'da görevi gereği bulunması, İran, Sudan, Fas ve Türkiye'yi defalarca ziyaret etmesidir. Bu süreç onu artık kültürel olarak da Müslüman yapmıştır. Bu sebeple "Benim kendimi evimde hissettiğim yegane ülke, mesela Paris değildir. Ben Paris'te hayran hayran dolaşan bir turist gibiyim. Yunanistan da değil..." der. Onun kendisini en çok evinde hissettiği ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin de Konya'sıdır. Çünkü orası "Sevgili Mevlana"sının memleketidir: "Türkiye'ye ayak basınca, evine tekrar kavuşan bir kedi gibiyimdir. Her şey bana tanıdık gelir... Sokaklarda insanların önümü kesip bana yollarını sordukları olur. Beni bir Türk sanırlar... Tabi Konya'da her yerden daha fazla." (s. 52-53).

Meyerovitch mistik karaktere sahip bir insan ve bunun izlerini de kitabın tasavvufa ilgili bölümlerinde görmek mümkün. Hatta onu İslâm'a tamamiyle taşıyan adımlarda bile onun bu özelliğinin katkısı var. Meyerovitch, İkbâl'in kitabını okuduktan sonra Müslüman olmaya çok net olarak karar veremediği günlerde dua ederek Allah'tan ne yapması gerektiği konusunda bir işaret göndermesini ister. Bir rüya görür ve bunu bir işaret olarak algılar: "Rüyamda kendimi kabre konulmuş gördüm... Kendi mezarımı dışarıdan görüyordum. Hiç görmediğim bir mezardı bu. Mezar taşımın üstünde Eva (adım) Arapça veya Farsça bir yazıyla yazılmıştı ve bu da Havva şeklinde idi... Uyandıgımda bana aynen şöyle denildiğini hatırladım: 'Bak yavrum, sen bir işaret istedin, işte senin işaretin. Sen bir Müslüman hanım olarak gömüleceksin.' Bu rüyadan on beş yıl sonra Meyerovitch İstanbul'a gelir. İlk gelişidir bu. Orada daha önceden tanıştığı bir Mevlevî dervişi ve aynı zamanda mimar olan birisiyle karşılaşır. O da kendisini halen restorasyon çalışmaları yaptığı bir Mevlevî tekkesine götürür:

"Oraya gittim. Moloz, çöp ve paslanmış demir yığınları üzerinde yürümek zorunda kaldım... Bir çeşit avlunun tâ dip tarafında işçilerin restore etmekte oldukları küçük bir köşk vardı. İtiraf edeyim, biraz endişeliydim. Üstelik çoraplarımın yırtılmamasını ve bileğimin bükülmemesini düşünüyordum ki, bir anda sanki kalbim durdu. Tam önümde bana rüyamda gösterilmiş olan mezar taşını gördüm. Bunun tıpatıp aynıydı... Birkaç sene sonra, bu mezar taşı üzerindeki Havva ismi, artık tamamen resmî bir şekilde benim adım oldu. Hacca niyet ettiğim zaman, Ezher Üniversitesi'nden izin belgesi almaya gittim. Karşıma tanıdığım bir profesör çıktı, bana, 'Müslüman olduktan sonra hangi adı aldınız?' diye sordu. Kendisine Müslüman adımın olmadığını söyledim. O bana bunu mutlaka edinmem gerektiğini ifade etti... Şaşırıp kaldım ve kendisi buna bir çözüm buldu: 'Şimdiki Eva adınızı İslâmîleştirmeniz kâfi. Hem sonra bu, Kur'an'da geçen bir kelime' dedi. Böylece Eva'dan, ben Havva oldum. Zaten Havva, rüyamda mezar taşımın üzerinde gördüğüm kendi isimimdi." (s. 56). Meyerovitch kendisinin bu mistik yapısını ortaya koyan bir başka ilginç tecrübeyi de Konya'da Şems Camii'nde yaşadığını kitabın 73-74. sayfalarında uzun bir şekilde anlatıyor.

Meyerovitch daha çok Mevlana'dan edindiği tasavvuf öğretilerinin tesiriyle eski dini Hıristiyanlığın bazı doktrinlerine yeni yorumlar getirmektedir. Bunu yapmakla aynı zamanda eski dinini tamamen reddetmiş olma gibi bir suçluluk duygusunu yenmiş olmaktadır. Bu doktrinler de genellikle Hz. İsa'nın mahiyeti üzerinedir. Tasavvuf da bu yorumların yapılması için gayet uygun bir zemine sahiptir: "Müslüman olarak ben, Hz. İsa'nın tamamen ilâhî varlıkla dolu bir kişi olduğunu düşünebilirim. O, Allah değildir, Mutlak Kudret değildir, galaksilerin yaratıcısı değildir, ama bununla beraber O, ilâhî ruhla dopdoludur" (s. 59). Hallâc-ı Mansur'un 'Ene'l-Hak' sözünü ele aldığı bir başka yerde de Meyerovitch buna benzer bir yorumla Hz. İsa ile Hallâc arasında benzerlikler kurar (s. 52).

Kitabın Meyerovitch'in İslâm'ı bulma serüvenini, onun Mevlânâ sevgisini, İslâm'ın tasavvufi boyutunu dile getiren temel bölümlerinden sonra Meyerovitch bir VIII. bölümde Batı'da menfi İslâm algısına sebep olan İslâm'ın çok evlilik, kadın hakları, miras ve faiz gibi bazı prensiplerini irdeliyor. Bunları hem sosyolojik yaklaşımlarla hem de İslâm'ın kendi sistemi içinde değerlendirmek gerektiği gibi bir yaklaşımla savunuyor. İslâm ve kadın konusunda aktardığı bir anekdot onun bu sosyolojik yönünü yansıtmaya bakımından önemli:

"Mesela ben Pakistan'daki kadınların hürriyetini görünce şaşım kaldım. Geçenlerde hacdan dönen iki Malili genç kızla karşılaştım ve onlara, biraz da riyakârca, maalesef, 'Anne babalarınız size birer koca seçtiğinde...' deyiverdim. İkisi birden kızgın diş kediler gibi neredeyse üzerime atıldılar ve bana, 'Zamanı gelince, biz anne babamıza beğendiğimiz delikanlıyı onların da rızasını almak için götürür, daha sonra da meseleyi görüşürüz' dediler. Onlar böyle konuşabiliyor ve bu tarzda yaşayabiliyorlardı, çünkü Malî'nin sosyolojisi, Suudi Arabistan'ınki değildi." (s. 118).

Genelde İslâm'a menfi imaj yükleyen kitapların yayımlandığı Fransa'da bir mühtedinin kendi hayat hikâyesinden de hareketle İslâm'ın müspet imajını ortaya koymaya çalışan bir kitaba imza atması takdir edilmesi gereken bir teşebbüs. Ayrıca bu eser İslâm dünyasından İkbâl ve Mevlânâ gibi iki önemli ismi çok iyi bilen, onlara aşk derecesinde bağlı olan ve onların eserlerini Fransızca'ya çeviren bir Fransız Müslüman'ın varlığından bizleri haberdar ettiği için de çok önemli. Eserin Türkçe'ye kazandırılması en azından böyle bir katkı sağlamaktadır. Mütercimi hem bu sebeple hem de çevirideki rahat okumayı sağlayan üslubu dolayısıyla kutlamak gerekiyor.

Ali Köse

Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar

Muhittin Serin,

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1999, 327 sayfa+170 levha, resim, fotoğraf.

İslâm sanatlarının en önemli kollarından olup ondört asırdan beri İslâm toplumlarının kültür hayatında derin izler bırakan hat sanatına dair olan bu eser, önsözden sonra altı bölüm ve bibliyografya ile indeksten oluşmaktadır.

Önsözde hat sanatının İslâm medeniyetindeki yerine işaretlerle Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin, edebî ve hikemî sözlerin dinî gayret ve heyecanla levhalara yazılmak, mâbetlere ve mimarî eserlere hakkedilmek suretiyle müslümanların ictimaî hayatına girdiği, bu hayata yön verdiği ve güzellik duygularını tatmin ettiği belirtilmektedir. Hat sanatının mimarî, minyatür, tezyinat, ahşap ve maden sanatlarında da denetleyici, hâkim bir rol oynadığı, kültür ve sanat hayatında yaşanan buhranlı devirlerde dahi bu canlılığını ve önemini koruduğu ifade edilmektedir.

İslâm sanatlarının Şam, Bağdat, Kahire, İsfahan, Tebriz, Meşhed ve Herat gibi kültür merkezlerinden sonra İstanbul'da yeni bir terkip kazandığı ve İstanbul'un, fethedilişinden günümüze kadar İslâm sanatlarına yön veren en büyük medeniyet merkezlerinden biri olduğu hatırlatılarak burada bulunan müze ve kütüphanelerin, arşivlerin, tekke ve konakların, cami ve vakıf müesseselerinin henüz tamamen keşfedilmemiş olan sanat zenginliğine dikkat çekilmektedir.

Genel olarak sanat ve hat sanatının ele alındığı birinci bölümde (s. 15-39) sanatın gayesi, insanın güzelliğe karşı doğal ilgisi, İslâm yazılarını sanat seviyesine yükselten sebepler, İslâm yazılarında fizikî ve manevî güzellik (âhenk), terkip (istif, kompozisyon), malzemenin yazı güzelliğine tesiri, ictimaî ve tarihî estetik, İslâm yazılarında diğer güzellik duyguları gibi hususlar üzerinde durulmaktadır. Sanatın Allah için ve beşeriyetin tekâmülü için kullanılmasının önemine işaret eden yazar sanatı bir medeniyetin ruhu ve o medeniyetin uzun bir tecrübeden sonra elde edilen meyvesi olarak vasıflandırarak bir toplumda sanata duyulan ilgiyi ilim ve irfan seviyesinin